

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ НЕФОРМАЛЬНОЇ ІНШОМОВНОЇ ОСВІТИ СТУДЕНТІВ ПЕДАГОГІЧНИХ СПЕЦІАЛЬНОСТЕЙ В УКРАЇНІ ТА КРАЇНАХ ЄС

DEVELOPMENT TRENDS OF NON-FORMAL FOREIGN LANGUAGE EDUCATION OF STUDENTS OF PEDAGOGICAL SPECIALTIES IN UKRAINE AND THE EU COUNTRIES

У статті здійснено теоретичний аналіз проблеми підготовки майбутніх вчителів іноземної мови в закладах вищої освіти України в умовах неформального навчання. Автор доводить раціональність застосування неформальної освіти для здобувачів як повноцінного партнера формальної освіти, що відповідатиме усім вимогам сучасного суспільства. Неформальний підхід до вивчення мов забезпечить студентам можливість постійно самовдосконалюватися у професійній сфері, сприятиме їх успішній соціалізації в багатоскладовому суспільстві, мотивуватиме навчатися протягом життя.

Дослідження звертає увагу на те, що поряд із використанням здобутків вітчизняної педагогічної спадщини для розбудови системи освіти дорослих у нашій країні важливого значення набуває вивчення та впровадження зарубіжного досвіду. Нова європейська парадигма «освіта протягом життя» передбачає розвиток людини впродовж усього життя як робітника, громадянина, індивідуальності, її неперервну освіту, що супроводжує людину в різні періоди її життєдіяльності та сприяє розвитку соціальної та професійної мобільності, визначенню свого місця в соціумі, свого людського і громадянського обов'язку. Визнання неформальної освіти дорослих обов'язковою інтегральною складовою системи неперервної освіти та розробка відповідної нормативно-правової підтримки забезпечують довіру і стійкий інтерес європейців до здобуття нових особистісних, соціальних та освітніх компетенцій в умовах неформального навчання.

Одним з основних завдань наукової роботи є здійснення аналізу тенденцій розвитку неформального типу навчання в закладах вищої освіти України з урахуванням досвіду подібної освітньої практики в країнах-членах ЄС. Виходячи з кількісних та якісних характеристик порівняння, були зроблені висновки про схожість і відмінність досліджуваних систем та їх функцій, встановлення можливих зв'язків між ними. Результати дослідження можуть бути використані для діагностики та прогнозування зростання інтересу до неформального навчання серед перспективної молоді України, зокрема майбутніх вчителів іноземної мови.

Ключові слова: «неформальна освіта», «неформальна іншомовна освіта», «освіта дорослих», «безперервна освіта», «навчання

протягом життя», «професійна підготовка майбутніх вчителів».

The article carries out a theoretical analysis of the problems of training future language teachers in higher education institutions of Ukraine in the conditions of non-formal education. The author proves the rationality of applying non-formal education for students as a full-fledged partner of formal education that meets the requirements of modern society. A non-formal approach to language learning will provide students with the opportunity to constantly improve themselves in the professional sphere, promote their successful socialization in a multifaceted society, and motivate lifelong learning.

The study draws attention to the fact that along with the use of achievements of the domestic pedagogical heritage for the development of the adult education system in our country, the study and implementation of foreign experience is of great importance. The new European paradigm of «lifelong education» envisages the development of a person throughout their life as a worker, citizen, individuality, their continuous education, which accompanies a person in various periods of their life and contributes to the development of social and professional mobility, determining their place in society, their human and civic duty. The recognition of non-formal education of adults as a mandatory integral component of the continuous education system and the development of appropriate regulatory and legal support ensure the trust and sustainable interest of Europeans in acquiring new personal, social and educational competencies in the conditions of non-formal education.

One of the main tasks of the scientific work is to analyze trends in the development of non-formal education in higher education institutions of Ukraine, taking into account the experience of similar educational practices in the EU member states. Based on the quantitative and qualitative characteristics of the comparison, conclusions were made about the similarities and differences of the studied systems and their functions, establishing possible connections between them. The results of the study can be used to diagnose and predict the growth of interest in non-formal education among the promising youth of Ukraine, in particular future foreign language teachers.

Key words: «non-formal education», «non-formal foreign language education», «adult education», «continuing education», «lifelong learning», «professional training of future teachers».

УДК 378.018.4].016:81'243(477+4)
DOI <https://doi.org/10.32782/2663-6085/2023/58.1.23>

Гапон Л.І.,
викладач кафедри іноземних мов
і методик їх навчання
Київського університету імені Бориса
Грінченка

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими чи практичними завданнями. За останні роки в Україні спостерігається сплеск неформальної освіти, її поширення та вплив на різні соціально-вікові та професійні групи. Також зростає коло осіб, які професійно займаються розвитком

неформальної освіти, формуючи інноваційні техніки та методи, які є ефективними у навчанні дорослих. Позитивні зміни відбуваються і у законодавчому полі. У 2019-2020 рр. проходили підготовчі роботи по розробці Закону України «Про освіту дорослих», була запропонована нова концепція Освіти дорослих в Україні, і вже

10 лютого 2022 року Уряд підтримав проект Закону [3].

Розвитку неформальної освіти сприяють такі світові організації як ООН, ЮНЕСКО, Рада Європи та інші. Інтеграція до ЄС вимагає визнання неформальної освіти на законодавчому рівні. Це записано в Угоді про асоціацію України з ЄС та Рекомендаціях Європейської Ради від 2012 року [7; 15]. У Меморандумі ЮНЕСКО про неформальну (non-formal) освіту було надано визначення цього виду освіти та запропоновано розгалужену систему її класифікації [10, с. 81; 16, с. 69]. Неформальна освіта для європейців є частиною концепції безперервної освіти (lifelong education), що дозволяє молодим людям і дорослим набувати і підтримувати на належному рівні вміння та компетенції, необхідні для адаптації в постійно змінному середовищі. Відповідаючи на більший запит в Європі, неформальна освіта уже упродовж значного відтинку часу сприймається європейськими роботодавцями на одному рівні з формальною освітою. Саме тому розвиток неформальної освіти в Україні бере курс на загальноєвропейські тенденції в системі вищої освіти.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналіз теоретичних робіт дозволяє констатувати, що проблема неформальної іншомовної підготовки здобувачів вищої освіти в Україні та країнах-членах ЄС була предметом дослідження багатьох вітчизняних та зарубіжних науковців. Концептуальні ідеї з методології порівняльної педагогіки, особливостей дослідження функціонування й розвитку національних освітніх систем в контексті світового освітнього простору обґрунтовані у роботах С. Сисоєвої, Т. Кристопчук, О. Шапочкіної, М. Винарчик; іншомовну підготовку майбутніх педагогів у ЄС досліджували: О. Котенко, Н. Павлик; проблему навчання дорослих в умовах неформальної освіти розкривають: О. Литовченко, Г. Козловська, А. Гончарук Н. Сердюк, Т. Фогель; досвід неформальної іншомовної освіти в Україні та країнах ЄС вивчали: Н. Закірова, Н. Павлик, С. Сисоєва, Т. Кристопчук, О. Шапочкіна. На підставі аналізу наукової літератури з окресленої проблеми з'ясовано, що, неформальне навчання іноземних мов майбутніх педагогів в університетській практиці в Україні потребує модернізації та нових підходів до підвищення ефективності за рахунок імплементації більш успішного досвіду закордонних ЗВО.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Незважаючи на помітне зростання інтересу до неформальної освіти в Україні, залишається недостатнім кількість соціологічних та науково-практичних досліджень, спрямованих на пошук механізмів підвищення її ефективності [12, с. 17]. Однією з основних задач, що ставляться на період написання цієї наукової

роботи, є виокремлення ключових факторів, що сприятимуть залученості студентів педагогічних спеціальностей до неформальної іншомовної освіти та здійснення аналізу тенденцій розвитку цієї форми роботи в закладах вищої освіти України з урахуванням досвіду подібної освітньої практики в країнах Європейського Союзу [19, с. 122]. Дослідження проводитимуться крізь призму пошуку і порівняння ефективності варіативних підходів до неформальної іншомовної підготовки студентів педагогічних спеціальностей в Україні та країнах-членах ЄС.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є виявити сучасні тенденції розвитку неформальної іншомовної освіти студентів педагогічних спеціальностей в університетах країн ЄС, окреслити можливості творчого застосування перспективного для України досвіду в освітню практику професійної підготовки педагогів.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Відповідно до світового рейтингу індексу володіння англійською мовою, складеного EF EPI (Education First English Proficiency Index) у 2022 р., 9 позицій з перших 10-и у списку займають країни-члени ЄС (серед них Нідерланди, Австрія, Норвегія, Данія, Бельгія, Швеція, Фінляндія, Португалія та Німеччина в порядку від 1 до 10, де 2-е місце посідає Сінгапур) [2]. Україна знаходиться на 35-й позиції, обходячи Росію, Білорусь, Молдову та Грузію.

Такі високі позиції країн-членів ЄС і менш задовільний у даному рейтингу результат України свідчить про більш ефективне здійснення мультилінгвальної освіти здобувачів, в тому числі майбутніх учителів, на етапі їх професіоналізації та дієвість проведених у галузі вищої освіти реформ. Інтерес до вивчення досвіду вищезгаданих країн обумовлюється також результатами моніторингового дослідження PISA, відповідно якого вже упродовж багатьох років за даними Всесвітнього економічного форуму країни Північної, Західної та частково Центральної Європи виступають впевненими лідерами у галузі вищої та середньої загальної систем освіти [11, с. 8].

Поворотним моментом у вивченні іноземних мов у країнах ЄС стало ухвалення резолюції Барселонського саміту (Barcelona Summit, March) у 2002 р. щодо впровадження принципу «одна рідна мова + дві іноземні» (mother-tongue + 2) як обов'язкового складника змісту загальної, професійно-технічної та вищої освіти [1]. Згідно з даними Єврокомісії понад 90% учнів початкової школи вивчають одну іноземну мову (Італія, Франція, Австрія, Греція, Норвегія, Данія, Естонія тощо), близько 60% дітей 6–12 років – дві або більше іноземних мов (Іспанія, Ірландія, Бельгія, Німеччина тощо). Подібна мовна політика країн ЄС щодо вивчення ІМ передбачає підвищення якості

викладання, створення сприятливого середовища для навчання та навчання ІМ упродовж життя [9, с. 39; 4, с. 141].

Більшість країн-членів ЄС накопичили достатній досвід реформування системи педагогічної освіти, забезпечення якості професійної педагогічної підготовки та досвід впровадження сучасних технологій у професійну підготовку вчителів в умовах вимог, що швидко змінюються. Аналіз системи вищої педагогічної освіти зазначених країн, виявив низку спільних ознак із системою вищої педагогічної освіти майбутніх учителів в Україні, а саме: трицикловість структури, бінарний характер системи вищої освіти та її варіативність [17, с. 188]. Проте, в найближчому майбутньому Україні варто докласти значних зусиль в реорганізації та підвищенні ефективності університетів та інших закладів вищої освіти.

Одним із шляхів модернізації вищої школи в Україні, в тому числі педагогічних закладів освіти, стає реалізація європейської концепції «безперервної освіти» (що також визначено у Державній національній програмі «Україна XXI століття: стратегія освіти») [14]. Основу програми безперервної освіти в її європейській редакції складає орієнтація на розвиток окремих людей та повсюдне забезпечення цього розвитку за рахунок зняття вікових, соціальних і організаційних обмежень. Мета навчання – надати кожному індивіду проблемну область та сферу діяльності, необхідну для розвитку його ініціативи та формування його самостійного судження [8, с. 15]. Через прагнення відповідати європейським освітнім стандартам, сьогодні в освітній системі України активно розробляється і апробується ідея безперервного навчання. Як результат, значна увага приділяється підвищенню професійної майстерності педагогічних працівників у системі післядипломної освіти.

Неформальна освіта виступає важливим елементом безперервної освіти. Згідно з визначенням Ради Європи, неформальна освіта означає планові, структуровані програми та процеси особистої та соціальної освіти для молоді, призначені для покращення різноманітних навичок і компетенцій, за винятком формальної навчальної програми [13]. При цьому неформальна освіта впроваджується у молодіжних організаціях, клубах, гуртках за інтересами, на навчальних курсах та культурних заходах; здобувається очно та дистанційно. Відповідно до визначення неформальна освіта має бути добровільною, доступною кожному, мати цілісний і орієнтований на навчання процес, засновуватись на досвіді та потребах учасників навчання, а також доповнювати формальне навчання [10, с. 81; 13].

За даними Євростату (2009), значна частина населення Євросоюзу віком 25–64 роки бере активну участь у неформальному навчанні, 80% їх неформальної освіти стосується безпосередньо

професійної реалізації [5, с. 35]. Найактивнішими здобувачами неформальної освіти є громадяни Швеції (70%), Норвегії та Фінляндії (50%), Німеччини (45%), Великобританії (40%). Найбільш поширеними причинами навчатися в умовах неформальної освіти є бажання піднятися кар'єрними сходами, удосконалити рівень знань і вмінь із своєї спеціалізації, покращити уміння і навички необхідні в повсякденному житті.

Для багатьох європейських країн завдяки потужній державній підтримці, ініціативі та активності самих громадян розвиток неформальної освіти залишається актуальним питанням. Що стосується популяризації неформального навчання в Україні, то, незважаючи на взаємодію з кращими закордонними практиками цієї сфери, на локальному рівні існують проблеми, що потребують термінового вирішення [13; 19, с. 123].

Якщо в межах європейського освітнього простору неформальна освіта вважається рівнозначною формальній освіті або її ефективною альтернативою, то невизнання неформальної освіти державною в Україні суперечить провідному завданню держави – готувати та підтримувати активну цілеспрямовану молодь, здатну пристосовуватися до сучасних вимог суспільства. Залучення молоді у різні форми неформальної освіти створює умови для розвитку необхідних якостей та компетенцій, дозволяє поєднувати свободу та відповідальність, розвиває почуття громадянського обов'язку.

Крім того, розвиток неформальної освіти значно сповільнюється у результаті низької взаємодії з інституціями формальної освіти: школами, коледжами, університетами [13]. Через конфлікт особистих та матеріальних інтересів, відсутність постійних форм взаємодії, освітні інституції втрачають можливість ефективного доповнення за рахунок неформальної освіти. Гнучкість, практичність та швидкість отримання результатів у процесі неформального навчання могли б сприяти підвищенню зацікавленості та мотивації учнів/студентів до навчання в умовах формальної освіти.

Серед видів неформальної освіти в Україні виділяють професійні курси/тренінги, громадську освіту, онлайн освіту (МООС), професійні стажування. Незважаючи на те, що на даний момент в Україні не існує визнаних стандартів неформальної освіти, є низка організацій, що займаються розвитком відповідних стандартів та показників якості. Серед таких знаходимо Українську Академію Лідерства, Міжнародний центр неформальної освіти, благодійну організацію «ПроОсвіта», платформу громадської освіти ВУМ online, українську громадську організацію «Інша освіта» та ін. [18]. Перелічені організації співпрацюють з усіма соціальними інститутами, створюють можливості для навчання як новачків, так і досвідчених фахівців,

сприяють розвитку демократичної громадянської культури. Попри значні досягнення вищезгаданих інституцій, відсутність чіткої системи неформальної освіти в Україні та невизнання її результатів валідними змушують більшість здобувачів ставити під сумнів ефективність цієї форми навчання. Саме тому сучасне українське суспільство потребує створення єдиного інформаційного простору, розвитку європейського співробітництва в галузі неформальної освіти, взаємного збагачення досвіду організації вільного часу.

Для того, щоб вчитель іноземної мови в Україні складав конкуренцію своїм закордонним колегам та почувався впевнено на ринку освітніх послуг в умовах євроінтеграції, значну увагу необхідно приділити його іншомовній підготовці в системі неформальної освіти, від вебінарів, тренінгів і курсів до громадянської освіти і професійного стажування [16, с. 68]. Поступовий перехід України у відкрите суспільство, розширення міжрегіональної співпраці, боротьба в економічній сфері при реалізації зовнішньої політики, інтернаціоналізація закладів вищої освіти значно вплинули на формування нового соціального статусу іноземної мови як предмета, визнання гострої необхідності оволодіти однією із мов міжнародного спілкування, переваги якого Україна зможе відчувати лише за системного вивчення іноземних мов громадянами [6, с. 212].

Висновки із цього дослідження і подальші перспективи в цьому напрямку. Усе вищевикладене у статті актуалізує науковий інтерес до університетів країн Європейського Союзу, які не лише мають значний досвід реформування вищої освіти та професійної підготовки вчителів, усіляко сприяють розвиткові політики багатомовності у державах-членах, а й на соціальному, державному, освітньому та культурному рівнях є схожими з Україною. Висока кваліфікація, що сприяє міжнародній кар'єрі, варіативність програм, доступна вартість навчання, багатонаціональне середовище, можливість навчатися англійською мовою, стабільність і безпека – це ті переваги вищої освіти в ЄС, що отримує студент з будь-яким попереднім досвідом навчання.

Варто також зазначити, що матеріали статті стануть підґрунтям для подальшого впровадження результатів дослідження у систему неформальної іншомовної підготовки майбутніх педагогів шляхом розробки та імплементації в освітньому процесі закладів вищої педагогічної освіти навчально-методичного супроводу та методичних рекомендацій для спецкурсів, онлайн-шкіл, майстер-класів, майстерень, гуртків, форумів тощо щодо впровадження досвіду неформального навчання іноземних мов студентів педагогічних спеціальностей в країнах ЄС в систему вищої педагогічної освіти в Україні.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Barcelona European Council 15-16 March 2002. Presidency conclusions URL: <http://aei.pitt.edu/43345/>.
2. EF EPI (Education First English Proficiency Index): The world's largest ranking of countries and regions by English skills, 2022 URL: <https://www.ef.com/wwen/epi/>.
3. Верховна Рада України: Проект Закону про освіту дорослих 7039 від 10.02.2022 URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=73746.
4. Винарчик М.П. Білінгвальна освіта і викладання культур. Австрійський контекст. Вісник університету імені Альфреда Нобеля: Педагогічні науки. 2020. № 1 (19). С. 138–141.
5. Гончарук А.О. Неформальна освіта дорослих у країнах ЄС. *Педагогічні науки*. 2012. № 54. С. 31–36.
6. Закірова Н. Ш. Іншомовна підготовка в системі неформальної освіти дорослих в Україні. *Андрогогічний вісник: Наукове електронне періодичне видання*. 2014. № 5. С. 207–216.
7. ЗАКОН УКРАЇНИ «Про ратифікацію Угоди про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2014, № 40, ст.2021 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1678-18#Text>.
8. Козловська Г.В. Безперервна освіта в Європі та Україні. *Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова*. 2008. № 11. С. 13–20.
9. Котенко О.В. Підготовка вчителів до навчання іноземних мов молодших школярів: з досвіду країн Європейського Союзу. *Порівняльно-педагогічні студії*. 2014. № 4 (22). С. 37–42.
10. Литовченко О.В. Неформальна освіта дітей та молоді: Європейські цілі і цінності. *Ціннісно-орієнтований підхід в освіті і виклики євроінтеграції*. 2020. С. 81–82.
11. Національний звіт за результатами міжнародного дослідження якості освіти PISA-2018 / кол. авт. : М. Мазорчук (осн. автор), Т. Вакуленко, В. Терещенко, Г. Бичко, К. Шумова, С. Раков, В. Горох та ін.; Український центр оцінювання якості освіти. Київ: УЦОЯО, 2019. 439 с.
12. Павлик Н.П. Теорія і практика організації неформальної освіти майбутніх соціальних педагогів: [монографія]. – Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2018. – 350 с.
13. Позиційний документ Громадської Спілки «Національна молодіжна рада України» з питання «Визнання неформальної освіти» прийнятий Позачерговою Генеральною Асамблеєю НМРУ 06-08.09.2018 URL: <https://nycukraine.org/wp-content/uploads/2020/03/Viznannya-neformalnoyi-osviti.pdf>.
14. Про Державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття») (із змінами, внесеними згідно з Постановою КМ N 576 (576-96-п) від 29.05.96), 1993 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/896-93-%D0%BF#Text>.
15. Регламент Європейського Парламенту і Ради (ЄС) № 1024/2012 від 25 жовтня 2012 року про адміністративну співпрацю через інформаційну систему внутрішнього ринку та скасування Рішення Комісії 2008/49/ЄС («Регламент про IMI»). ОВ L 316,

14.11.2012, с. 1 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_004-12#Text.

16. Сердюк Н.М., Фогель Т.М. Безперервна освіта як чинник конкурентоспроможності майбутніх фахівців. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*. 2020. № 70 (3). С. 67–71.

17. Сисоєва С.О., Кристопчук Т.Є. Освітні системи країн Європейського Союзу: загальна характе-

ристика: навчальний посібник. Київський університет імені Бориса Грінченка. – Рівне: Овід, 2012. – 352 с.

18. Український інтерес: Неформальна освіта в Україні: особливості, переваги, недоліки, 2019 URL: <https://uain.press/blogs/neformalna-osvita-v-ukrayini-osoblyvosti-perevagy-nedoliky-1063599>.

19. Шапочкіна О.В. Неформальна освіта: зарубіжний досвід організації. *Неперервна професійна освіта за кордоном*. 2011. № 7. С. 122–125.